

До 100-річчя Олеся Гончара

Микола Жулинський

СВІТЛО ВІРИ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА (РОЗДУМИ З НАГОДИ 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

“За “Собор” цькують, отруюють життя. Не гребують нічим”, – запише 12 квітня 1968 р. в щоденнику 50-річний Олесь Гончар.

Роман “Собор” уперше опублікований у січні цього ж року в журналі “Вітчизна”, тираж – 20 тисяч примірників. У березні з’явився в популярній серії “Романи і повісті” видавництва “Дніпро”. А яким накладом! Нечуваним як для сьогоднішніх днів. 100 тисяч примірників. І нечувана увага. Як читацька, так і провладна. Зацікавлення “керівної і спрямовуючої сили” Компартії. Одні, звичайні читачі, колеги та письменники, називали роман “знаменним у сучасній прозі”, “святом української літератури”, “піснею світлих соборів людських душ” (Олесь Лупій); інші, передусім партійні функціонери, їхні прислужники, кар’єристи й ті, хто обкидав брудом письменника від імені “трудящих”, – наклепом на радянську дійсність, антисоветчиною, ідеалізацією козаччини...

А в той час прихильники його таланту буквально засипали письменника листами й телеграмами, вітали з появою нового твору під символічною назвою “Собор”, висловлювали своє захоплення, підтримку й солідарність, цитували: “Собори душ бережить... Тобто совість в душі бережить!” [1, 23].

“Керівна і спрямовуюча” партійна рать не дрімала. Стривожена такою широкою популярністю “Собору”, вимагала від письменника визнання “деяких своїх помилок”, покути, погодження (шляхом перероблення твору) з висловленою, а саме – організованою, критикою. А письменник як на зло партії не каюся. І не переписував роман. Та й читачі в цьому підтримували прозаїка: “Звідусіль пишуть: не робіть цього! Не руйнуйте самі свого собору...” [1, 40].

За дорученням Політбюро працівники Центрального комітету Компартії України на чолі з другим секретарем ЦК Олександром Ляшком чотири години переконували-вимучували автора, щоб він визнав “слухність партійної критики” [1, 176] і “переробив” “Собор”, тобто щоб сам знівечив його, вийняв із нього душу. Та О. Гончар на цей жажливий для митця компроміс із власною совістю не пішов.

Напередодні ювілею лауреата Ленінської, Державних премій СРСР і УРСР, Шевченківської премії, нагородженого двома орденами Леніна, першого секретаря правління Спілки письменників України О. Гончара, а саме 29 березня 1968 р., відбувається пленум ЦК Компартії України, де секретар Дніпропетровського обкому партії Олексій Ватченко, упізнавши себе в образі Володьки Лободи, змішав із брудом роман, вимагаючи найсуворішої партійної кари за ідеологічно шкідливий твір. Перший секретар ЦК Компартії

України Петро Шелест, хоча й не читав “Собору” (признався за два дні до пленуму в розмові з автором), виступив також із критикою твору, підтримуючи цього дніпропетровського, за словами Гончара, “обжеру, сквернослава, батькопродавця”.

Цинічні, облудні парадокси комуністичної культурної політики. Слава Гончара-письменника надзвичайна, особливо після появи “Собору”, що здобув не лише всесоюзний, як тоді писали, розголос, а й світовий. Партійна влада стривожена: радіо Ватикану повідомило, що Папа Римський має намір висунути роман “Собор” на Нобелівську премію. Паніка в рядах Політбюро ЦК Компартії України: капіталістичний захід збирається цей роман “використати в антисоціальних цілях”. А книжка поширюється, десь продається, а десь заборонена. Ціна “Собору” серії “Романи і повісті” – 29 копійок. Кажуть, у Дніпропетровську за 8 карбованців один примірник продається. У Луцьку, де зібрався партактив для засудження антирадянського роману О. Гончара, після перерви не можуть скликати учасників зборів: не заходять, бо стоять у черзі за “Собором”. І лише одну книжку в одні руки.

Через п’ять років після появи друком “Собору” на XXIV з’їзді Комуністичної партії України, делегатом якого є О. Гончар, “дніпропетровське Мао” О. Ватченко, згадує письменник, і з цієї трибуни “не посоромилось зводити рахунки” [1, 83] – шельмувати автора “Собору”.

Минає десять років і “колишній дніпропетровський бос, головний цькувач “Собору” вручає в ранзі Голови Верховної Ради УРСР “авторові “Собору” Золоту Зірку”. 29 квітня 1978 р., на другий день після вручення Золотої Зірки Героя Соціалістичної Праці, Олесь Терентійович занотує в щоденнику: “Кажуть, що це було зворушливо, коли він пригвинчував Зірку до борта піджака. А в декого було враження, що він не Зірку прикручує, а серце викручує з автора роману...” [1, 335].

Олесь Гончар бачить, усвідомлює, що його, наче Миколу Бажана, Володимира Сосюру свого часу, намагаються розчавити не Колимою, а “в інший спосіб – званнями та нагородами, як це вмів робити той підступний кремлівський кат”, убити творчо, залишити жити в терорі так, щоб душа надалі кровоточила. І раніше письменник догадувався, усвідомлював, що всі звання, премії, нагороди, величання, мільйонні тиражі книжок у перекладах чи не на всі мови народів СРСР та за кордоном, передусім у країнах соціалістичного табору – свідомо, цілеспрямована політика тоталітарного режиму на прикуплення, “запрягання” його таланту в ідеологічно пропагандивну колісницю під умовною назвою “Розквіт братніх літератур народів СРСР”.

Пригадую, які ідейні акценти проставляли на його “Прапорonosцях”. Гімн інтернаціональній дружбі радянських народів, що поборолі гітлерівський фашизм; романтичне уславлення радянського воїна-визволителя; головний герой твору – політрук, уособлює комуністичну партію – натхненника і організатора перемоги...

Що ж, такі ідеологічні міфологеми фігурують у цьому творі, але слід бачити, вичитувати в “Прапорonosцях” те, чим жив, про що мріяв, заради чого воював автор знаменитої трилогії.

Згадаймо настрої, почуття й надії переможного походу на Захід юних, схожих на О. Гончара воїнів; як зустрічали, як вітали радянських солдатів у Варшаві, Празі, Будапешті, а жертвна боротьба з гітлерівським фашизмом здавалася величною, благородною місією армії-визволительки. Ці почуття, цю гордість, ці надії на щасливе повоєнне життя плекали солдати, старшини, юні лейтенанти, замполіти, комбати – усі герої “Прапорonosців”, усі учасники найкровопролитнішої війни.

Наповнений почуванням свята й надії, гвардієць-мінометник виконав моральне зобов'язання перед загиблими й живими побратимами написати, якщо тільки зостанеться живим, про тих, хто поклав голови на полях війни і хто пережив лихоліття, вистраждав і здобув перемогу над гітлерівським нацизмом.

Передусім “Прапорonoсці” – роман-реабілітація українського народу, правда про значущий внесок солдатів-українців у перемогу, поетичний епос-звеличення образу рядового українця за важку щоденну – у поті й крові – роботу на фронтах Другої світової війни. Це вони, українські воїни Хаєцькі, Блаженки, Шовкуни, Маковеї, Брянські, Черниші, зображені з особливою художньою виразністю та любов'ю солдатом, що також зазнав окупаційного приниження національної гідності й честі, а від сталінського режиму – і звинувачення за перебування під німецькою окупацією.

Згадаймо, як О. Гончар описує атаку піхоти: “Хлопці йшли, як боги! Весь обрій всіявся тими сірими “богами”. Одні підіймалися пологим схилом, інші вже зникали за горбом і наче входили в землю”. Недавні українські селяни з Поділля, учителі, робітники, ці сумлінні землеміри жорстокої війни з поважною неквапністю міряли розкислий чорнозем, сходили велике й тихе поле крок за кроком – воювали, наче вершили велику, важку роботу.

Ми й до сьогодні не знаємо достеменно, як склалися стосунки письменника-фронтовика, увінчаного Ленінською премією, із комуністичною владою. Очевидно, неконфліктно. Утім лише недавно стало відомо: уже тоді Компартія насторожено ставилася до огорнутого всесоюзною і європейською славою автора “Прапорonoсців”. Бо письменник не мовчав. Рішуче виступав проти русифікації України, зокрема проти закриття українських шкіл, згодом – проти будівництва атомної електростанції в районі Чигирини... Узагалі, досить прочитати спогади П. Шелеста “Да не судимы будете”, щоб пересвідчитись: стосунки О. Гончара із Центральним Комітетом Компартії України не були безхмарними. Письменникові було відомо, що на засіданнях політбюро після появи “Собору” члени політбюро Грушецький і Ватченко звинувачували його в паплюженні радянської дійсності, “в одну душу домагаючись від Шелеста: “Сажать! Сажать!” [2, 457], але тільки депутатство та членство Гончара в ЦК перекривало його шлях у Мордовію. Відомо, що вже за часів Володимира Щербицького на одній із закритих нарад перших секретарів обкомів у Центральному комітеті партії він, перший секретар Компартії України, вірний друг і соратник Леоніда Брежнєва, назвав Гончара “найнебезпечнішим серед письменників націоналістом”.

За кілька місяців до свого останнього подиху О. Гончар згадує про лист із Тернополя, у якому чоловік написав про роки брежнєвських репресій: “Це сьогодні все здається простим, але хто пережив ті роки, знає, що на волі чесним людям було не набагато легше, ніж за колючим дротом”. Процитувавши ці рядки, письменник згадує і про свій вибір у цій ситуації: “Існував вибір: чи замовкнути, іти в ГУЛАГ, чи таки творчістю своєю якимось ще жити дух знесиленої нації. Ось правда того часу.

Так, я не рвався на гулагівські нари. До того ж за мною вже були гітлерівські концтабори (в Білгородці й Харкові влітку 1942-го) <...>

Гадаю, досвіду одних таборів на людське життя цілком досить, щоб зрозуміти, що й до чого...” [2, 560].

Уважав, що свій обов'язок українця, українського письменника-патріота він виконує чесно, відповідально. Стає на захист Івана Дзюби, Ліни Костенко, Івана Драча й поетів-шістдесятників, виступає проти душителів і нищителів природи, руйначів історичних пам'яток, нашого святого “сторозтерзаного Києва”, ініціює відбудову Михайлівського Золотоверхого собору...

Якось прогулюючись Володимирською гіркою, вражено вигукнув: “А місце! Для Бога! Тільки тут, над Дніпром, і стояти було тому чуду Золотоверхому” [2, 54].

І домігся. Відбудували завдяки очолюваному О. Гончарем фонду з відбудови Михайлівського собору. Бо вірив, що цей прекрасний витвір людського генія має обов'язково відродитися. Був віруючою людиною. Християнином. “У дитинстві я був дуже релігійним. Найперш завдяки бабусі. І те почуття, що відтоді лишилось, не раз потім допомагало мені в житті й у творчості” [1, 366].

Тож не випадково з'явився в Гончара й роман “Собор”, і постав над Дніпром Михайлівський Золотоверхий, і відродився Успенський собор. Бо часто думав про Бога, поглядом розкошував у небі, був задивлений ним, там шукав очима світло. Неземне світло. Бо сам був наповнений вірою в Господа, яку дістав од віруючої бабусі. Уважав це світло віри великим моральним багатством. Віра – “такий запас світла, що його упродовж усього життя не вдалося погасити цій сатанинській кривавій системі тоталітарщини. Скільки докладалось нею зусиль, щоб спотворити живу душу, та все, виявляється, марно: світло є!” [2, 299] – сповідально вповів 8 червня 1990 р. у щоденнику О. Гончар. Безсумнівно, це моральне багатство – віра, духовний запас світла – допомогли йому вистояти в часи цькування за “Собор”.

Великого болю й моральних страждань зазнав письменник у zenіті слави, широкої читацької популярності. Замислив новим романом “Собор” сказати слово правди про свій цинічний час, коли найлегше живеться пристосуванцям, бездумним бюрократам, безбатченкам, наклепникам, кар'єристам, мовним ренегатам, духовним бракон'єрам. І от митець, увінчаний лаврами, здавалось, надійно захищений такими номенклатурними “щитами”, як членство в Центральному комітеті партії, депутатство, живий літературний класик, що здобув усі найвищі всесоюзні й республіканські премії, чиї твори перекладені на десятки іноземних мов, наважився сказати правду про внутрішній стан тоталітарної системи – занепад духовності, утрату національної історичної пам'яті, руйнування історичної й культурної спадщини, про те, як “махровим цвітом цвітуть будяки відступництва, ренегат і нищитель ходить серед найвпливовіших, гордовито виставивши вперед есесівську щелепу” [1, 339].

Творчість, чи не найблагородніший і найутаємнічий спосіб реалізації людиною власних здібностей, духовних можливостей і прагнень виправдати своє буття на землі, є визначальною ідейною домінантою оповідань, повістей і романів О. Гончара.

Унікальний витвір національного генія – старовинний козацький собор – не лише реальна серцевина своєрідного виру суперечок і поглядів на історію народу, на принципи подальшого буття нації в часі, у загальнолюдському культурному розвитку, а й художній символ, ідеал духовності, гармонії, мистецької довершеності, краси. “Невже ти не почуваш, що в отому гроні соборних бань живе горда, нев'януча душа цього степу? – запитує Микола в свого товариша Геннадія. – Живе його мрія-задум, дух народу, його естетичний ідеал <...>”.

Творці цієї німої музики округлих, гармонійно поєднаних бань, динамічного наростання ярусів та ідеальних ліній увібрали колективну свідомість народу, його поривання до краси, розуміння, відчуття прекрасного і вже цим передали себе в майбутнє, сподіваючись, що в пам'яті прийдешніх ця естафета великої поезії не загубиться. Навпаки, буде прийнята зі вдячністю, естетично осмислена й залишиться для майбутнього. Тільки так будуються собори в людських душах, тільки з думою про вічне необхідно творити сьогоднішній день. Із соборів людських душ виростає соборність нації. А резерви світової цивілізації немислимі без активної участі кожної нації, кожного народу. Вільно,

розкуто творити національну соборність може тільки вільний народ. Тому так послідовно і пристрасно захищав автор “Собору” ідеали національної духовності, гідність рідного народу, внутрішню свободу кожної людини як осереддя універсального прагнення до життя.

О. Гончар – поборник діяльної духовності, яка синтезує волю народу для збереження соборності людських душ, гуманістичної святості й моральної чистоти національних ідеалів, гармонійно поєднаних із загальнолюдськими. Та письменник усвідомлює, що досягнення синтетичного образу-уявлення діяльної духовності неможливе без аналізу складної, основаної на політичній демагогії та ідеологічній спекуляції “правильними тезами” системи зла. Воно протиприродне, бо деструктивне, за ним нема культури традицій, прагнення гармонії, удосконалення внутрішнього світу людини.

Собор у романі О. Гончара – символ національної пам’яті, духовності, незнищенності українського духу. Ця “горда поема степового козацького зодчества” відлунує далекими піснями й засвідчує, що з деформації національних пам’яті та свідомості почалося й руйнування народної душі. Зачарований тією архітектурною довершеністю козацького собору, духовним “повівом предковичної краси”, письменник зумів майстерно, в образній формі передати думку й переконати, що цей собор, це творіння невідомих зодчих, це послання із сивої давнини призначене для того, щоб уберегти людину від нищення власної душі, від загрози безпам’ятства, щоб вистачило в неї мужності й віри відвести сокиру вандала-бракон’єра від храму. Бо ж головне призначення літератури й мистецтва, найважливіша місія – “стояти на варті духовності, берегти – і в епоху НТР – поетичне начало в людині, підтримувати в незгасності вогнище краси” [1, 264].

Уважав, що “грізні переживаємо часи. Упирі мілітаризму й технократії з’їдають духовність. Цинізм і споживацтво ширяться як чума” [2, 16].

Як у воду дивився. На початку 1990-х років тривожився тим, що сучасна цивілізація ніби заповзялась “руйнувати людину, позбавити її духовності” [2, 16]. Тому прагнув і всією своєю творчою діяльністю, і громадянською активністю утверджувати духовність, яка стимулює енергію, волю і силу нації задля торжества свободи, миру, добра, краси, світла, світу щастя людського.

О. Гончар намагався і в романах “Тронка”, “Людина і зброя”, “Собор”, “Циклон”, “Берег любові”, “Твоя зоря”, в оповіданні “Чорний Яр”, у публіцистичних виступах, зокрема в статтях “То звідки ж взялася “звізда полин”?”, “Про що запитують обеліски?”, ставити людину, суспільство, націю віч-на-віч із гострими проблемами сучасності, безкомпромісно означаючи та гнівно осуджуючи загрозові для душі й пам’яті народної “зони зла”, із запальною емоційністю викриваючи номенклатурних “майстрів руковивертання”, “висуванців”, селекціонерів бюрократичних штампів, майстрів цинічної демагогії, прагматичних кар’єристів. Бо бачив, як ці “зони зла” тоталітарної системи розростаються, мов ракові пухлини, захоплюють простори рідної історії, культури, нищать мову, плюндрують природу, знесилюють дух нації, гасять її поривання до свободи й незалежності.

Дзвін тривоги, дзвін перестороги О. Гончара долинає й до наших днів. Його застереження, пристрасні поклики-звернення, духовна енергія творчої свідомості звернені й до нас, до нашого морально ослабленого, духовно немічного часу. А письменник-гуманіст вірив, заради цього жив і творив, що українська нація сформується як культурний організм, як культурна система, що зароджується на цивілізаційне самоздійснення індивідуальною духовною енергією її членів, передусім національної еліти, інтелектуального потенціалу

нації. Безперечно, О. Гончар був духовним лідером нації, його творча наснага окрилювала дух мільйонів українців енергією високого патріотизму та віри у щасливу долю незалежної України.

У черговий раз, коли вхопило серце й мимоволі розум опанувала думка про наближення кінця земної долі, О. Гончар занотує: “Тануть сили.

Розтану, відійду, як хмара дощова. Як улітку один із коротких липневих твоїх снів, Україно...

Тільки б відійти з думкою, з певністю в душі: Україна є!

Україна буде!” [2, 74].

Письменника повсякчасно болісно тривожив розлад сучасної людини з духовними цінностями й заповідями, із природою, з національною історією, яка фальшується, “підганяється” під великодержавні, імперські схеми. Не тільки в романі “Собор”, а й у попередніх – “Людині і зброї”, “Тронці” – та в наступних – “Циклоні”, “Березі любові”, “Твоїй зорі” – О. Гончар застерігає від історичного безпам’ятства, фетишизації технічного прогресу, розгулу свавільної, руйнівницької стихії і закликає плекати красу, спільну відповідальність за примноження добра, повноту й гармонію людського буття на нашій планеті.

Ось чому образ величного козацького храму в романі “Собор” символізує, за словами його автора, “дух обжитості планети, згоди, гармонійності буття, дух, якому належить об’єднати людство, охопити вже суще на землі”.

Краса, душа, духовність – це запорука збереження людської цивілізації, порятунку від роз’єднання, деградації, розладу із природою, духовними й моральними цінностями, від очерствіння сердець.

“Я наснажуюсь красою неба, красою життя”, – запише письменник 22 квітня 1995 р. зі світлим мажорним настроєм від святкування Великодня.

У кожному творі О. Гончара виразно проглядається конфліктне протиставлення добра і зла, краси і потворності, любові і ненависті, творення і руйнування.

Скажімо, у “Прапорonoсцях” молодий письменник-фронтовик зумів з особливою мистецькою вправністю поєднати лірико-реалістичний стиль-“настрій” із жорстокою реальністю тяжких, із кров’ю, потом, смертями воєнних походів і боїв. У трилогії багато високих, патетичних, емоційно бурхливих, піднесених інтонацій, які з часом важко сприймати новим поколінням читачів, особливо тим, хто не переживав жахіть найжорстокішої за всю історію людства світової війни. А доля самого автора цього твору? Стражденна, драматична й навіть трагічна. Та водночас і щаслива. Бо зазнав великої слави. Як митець і громадянин. Як син свого народу, патріот України. І великого болю від принижень і страждань у німецькому полоні, від співпереживань української долі.

І навіть коли писав роман “Людина і зброя”, де так багато крові, поту, болю й переживань на грані між життям і смертю, згадував про поетично-реалістичну домінують стилу в “Прапорonoсцях” і не жалкував про свій дивовижний ідеалізм і піднесені настрої: “Бо воювати довелось за свободу, за Україну, за її майбуття – принаймні з такою вірою ми йшли під кулі, мерзли в окопах... Так, ми були ідеалістичними, багато що уявлялося не таким, яким постало потім після війни, але ж це вже не наша вина... Брежньєвські танки душили не тільки празьку весну, душили й весну українську. А тоді ми несли її народам Європи, і то була правда.

Ні, юнацький ідеалізм у людині – це таки прекрасно!” [2, 490].

27 січня 1992 р. О. Гончар посвідчить у щоденнику: “Ось я: скільки в моєму житті трагізму, як мало довелось зазнати світлих днів!” [2, 397]. І справді, дитяче сирітство, голод 1933 р., у червні 1941 р. – доброволець у студентському батальйоні, оточення, колючі дроти Білгорода, полон, повільне вмирання від голоду та виснаження в концтаборі на Холодній горі в Харкові, окупація, знову фронт, окопи, поранення, а по війні – цькування за оповідання “Модри Камень”,

за “Собор”... У трагічному 1942 р. признається собі, що йому судилося молоду свою “душу розбиту кожен день на розп’яття нести”. Нести заради України: “Тобі, Україно прийдешня, в дар від нас, змучених, справді те, чим наш дух трепетав”.

Нині, коли ми завдяки опублікованим дружиною письменника Валентиною Гончар щоденниковим записам, завдяки поки що частково оприлюдненому листуванню митця маємо змогу глибше пізнати його внутрішній світ, сокровенні думки, переживання, мрії, можемо сказати: його дух трепетав від сподівання, від передчуття найщасливішої миті в долі України – здобуття незалежності. О. Гончар усе життя про це мріяв і намагався жити й творити в ім’я цієї високої історичної мети. Уважав, що його синівський обов’язок перед своїм народом, обов’язок художника – духовно возвеличувати людину, плекати в її душі віру й надію, єднати цей розколотий, розтерзаний, розбалансований циклонами історії український національний світ і світ планетарного буття.

Письменник був переконаний, що культура, духовність, інтелект – це ті базові константи, без яких самозвершення української цивілізації неможливе. Бо вірив, що культура народжується з поривання нації до самоздійснення, досягнення суверенності, повної незалежності. “Суверенність націй, повнота їх незалежність – єдиний вихід” [2, 281], – роздумує в лютому 1990 р. О. Гончар у лікарні, перебуваючи після інфаркту в реанімації. Його гнітить цей надсуворий режим, що нагадує своєю ізольованістю, самотою, цією карою, неволею карцер, але єдина розрада – можливість думати. І письменник розмірковує над цим неприродним, штучним псевдодержавним утворенням, яким є “державна гігантоманія – СРСР. Чи можна компетентно “керувати цим штучним поєднанням різних географічних зон і штучно зігнаних в одну імперію безлічі національностей... Що спільного між ними? Тільки те, що всі принижені, безправні” [2, 280–281].

Проживаючи більшу частину свого трудженого життя в цій, за його словами, “дивній цивілізації”, яка “на татарщині замішана, на крові та вбивствах” [1, 9], письменник не почувався вповні щасливим. Не дозволяла бути таким доля України. “Феофанія... Палата... Згасаю, як свічка.

Нічого не страшно. Болить лише мені – постійно! – доля України. Якою вона буде?” – тривожиться О. Гончар після чергового інфаркту в серпні 1993 р.

Ні, він не купався безжурно і щасливо в бурхливих хвилях аплодисментів, слави, почестей – про інше свідчать його щоденникові записи, наповнені переживаннями за рідну мову, за природу, за українську людину.

Письменник особливої, до сердечного болю відповідальності за рідне слово, за скалічені “тоталітарним дияволизмом” українські душі намагався повернути наш спримітивізований комуністичною системою народ до віри, до краси, піднести людський дух до висот національної гідності й національної єдності. “Якщо не буде єдності – нічого не досягти. Скільки тих уособиць та чвар зазнала наша історія – саме ж вони й згубили Україну. Боже, дай нам підвестись до єдності!” [2, 299]. І вже за рік до смерті наголосить: “Якщо здобудемось на всенаціональну єдність, нас не здолає ніхто!” [2, 543].

Живив душу мрією про щасливу долю України, вірив у силу рідної мови, у її майбутнє, був переконаний: “Мова для нас, українців, – це не тільки засіб спілкування. За сучасних обставин вона щось значно більше! Для нас мова – це й пам’ять, і честь, і гідність; для народу нашого мова – це саме життя” [1, 580]. Закликав дивитись у високість, у блакить, у небо. “Небо – синонім Бога, образ ідеалу, недаром же воно всім народам у всі віки давало відчуття безсмертя” [1, 578].

Віриться, що саме небо, українське небо й дарувало безсмертя творцеві духовних соборів у людських душах.

1. Гончар О. Щоденники: У 3 т.: Т. 2 (1968–1983) / Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар; [Худож. оформ. М. С. Пшінки]. – Київ: Веселка, 2003. – 607 с.
2. Гончар О. Щоденники: У 3 т.: Т. 3 (1984–1995) / Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар; [Худож. оформ. М. С. Пшінки]. – Київ: Веселка, 2004. – 606 с.

Отримано 26 березня 2018 р.

м. Київ

Віталій Абліцов

ОЛЕСЬ ГОНЧАР: ІЛЮЗІЯ І ДІЙСНІСТЬ (ФРАГМЕНТИ НОТАТОК ІЗ НАГОДИ 100-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ)

*Fata morgana (марєво) блакитних веж – епіграф до творчої спадщини
Олеся Гончара*

“Пригадуєте ту першу вражаючу фразу “Вершників”, той могутній, сповнений епічної сили заспів?.. Коли вийшли “Вершники”, в нашому студентському середовищі, поміж закоханих у літературу юних ентузіастів, точились дискусії навіть з приводу цих блакитних веж: чи існують вони насправді? Чи буває таке в степах? Чи, можливо, з’явилися вони лише в уяві письменника, в його натхненних поетичних видіннях?.. Цікавість природна, але куди важливішим було те, що, завдяки художникові, ці вежі з’явилися, увійшовши в наш духовно-естетичний світ, зробивши одразу багатшими нас, і, почувалось, відтепер вони будуть із нами завжди” [5, 116].

Крізь цей поетичний образ, створений феноменальною уявою Юрія Яновського, гадаю, належить бачити й оцінювати і життєпис, і творчість автора трилогії “Прапорonosці”, романів “Людина і зброя”, “Тронка”, “Собор”, “Твоя зоря”, адже в ньому унікальне поєднання ілюзії з дійсністю, легенди і реальності, казкової мрії і сірої буденності, бажання і неможливості його здійснити.

Перед Юрієм Яновським у світ літератури Олеся Гончара вводили Василь Стефаник та Михайло Коцюбинський – звісна річ, не вони особисто, а їхня творчість. Але не тільки в колі передусім цих класиків вітчизняної словесності ми маємо розглядати творчий і політичний портрет Олеся Гончара. Сьогодні потрібні ширші літературні (і не тільки!) виднокола, щоб досягнути значущість постаті прозаїка, його ролі в історії українського письменства.

Тим більше що, ведучи мову про О. Гончара, маємо відійти від традиційних біографістичних канонів – насамперед бачити перед собою не лише неординарну особистість, а й трагічну добу й покоління, якому випало жити у вік глобальних змін (часовий відрізок від кінця 30-х до середини 90-х років ХХ ст.: в Україні це голодомори, організовані московськими очільниками; передвоєнні перекроювання Європи Сталіним і Гітлером; Друга світова війна з її мільйонними жертвами; хрущовська “відлига” після смерті кремлівського диктатора; брежньовська спроба відродити сталінізм і, нарешті, горбачовська “перебудова”, що привела до розпаду “імперії зла” – Радянського Союзу; у світі це безповоротний відхід у минуле двополюсного людства й настання доби однополюсності, що наразі глибоко не осмислене й не відображене в геополітичних концепціях світової історії).